

tekstilnih vještina utjecala dva kolonizacijska vala – njemački i vlaški. Nijemci su se doseljavali od 12. do 14. stoljeća i utjecali su na razvoj tehnike filcanja šešira i stupanih vunениh tkanina. Njihovom kolonizacijom širila se i uporaba kolovrata. Vlaške seobe od 15. do 17. stoljeća unijele su uzgoj posebne pasmine ovce zvane „valaška“ te druganje kao način upređanja kojim se bave muškarci. Posebno je istaknuta uloga državnih institucija koje su djelovale od 18. stoljeća na promjene u obradi lana, konoplje i pamuka kroz tiskanje raznih priručnika te zakonima i odredbama. Razvoj ručne obrade tekstilnih sirovina i niti naročito je bio pod utjecajem triju načina organizacije proizvodnje. Ručna proizvodnja i obrada lana i konoplje za vlastite kućne potrebe bila je najraširenija u Slovačkoj i najmanje pod utjecajem tehnološkog razvoja iz manufakturna i obrtničke proizvodnje. Tehnološke novine osobito su vidljive u tekstilnim radionicama na feudalnim imanjima, posebice onima u sjevernoj Slovačkoj, gdje se već od 18. stoljeća razvila velika proizvodnja koja je omogućavala prodaju tekstila u inozemstvo. Autor je istaknuo da tehnologija načinom organizacije proizvodnje uvjetuje i rodnu podjelu rada. Žene su sudjelovale u proizvodnji kao članovi obrtničkih obitelji ili neobrazovana radna snaga. S druge strane, u kućnoj proizvodnji tekstila uglavnom su žene obavljale sve poslove, od branja do svršetka obrade niti za kućno tkanje. Žene su stupale kućno tkane i pletene vunene tkanine, a muškarci su uglavnom češljali vunu i preli za pletenje obuće.

Juraj Zajonc u ovoj je knjizi pregledno, stručno i znanstveno prikazao obradu tekstilnih sirovina na području Slovačke. Knjiga je doprinos posebice slavenskim, komparativnim etnološkim istraživanjima tekstila, a važna je jer paralelno prati razvoj i međutjecaje različitih tehnologija kućne, obrtničke i manufakturne proizvodnje. Može biti od koristi zainteresiranima za slovačku baštinu jer, smatra autor, ručne tehnike obrade tekstilnih sirovina mogu imati važnu ulogu u kreativnom izražavanju i budućem razvoju kulture tekstila.

Tihana Petrović Leš

**Dorothee Brantz i Sonja Dümpelmann, ur.: *Greening the City.
Urban Landscapes in the Twentieth Century***

Charlottesville: University of Virginia Press, 2011., 246 str.

U lipnju 2013. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti organizirala je konferenciju o zelenilu u gradu Zagrebu; gotovo godinu dana na zagrebačkome Filozofskom fakultetu raspravlja se o tome da se unutar otvorenih prostora zgrade fakulteta oblikuje urbani vrt; u hrvatskim gradovima već su godinama prisutna

razna nastojanja, uglavnom civilnih udruga, da se odupre smanjivanju zelenih i parkovnih površina u korist izgradnje. Ove nabacane natuknice služe kako bi nas uputile na činjenicu da su zeleni prostori, u svim njihovim oblicima – od reprezentativnih do zapuštenih – aktualna tema i na akademskoj i na aktivističkoj razini. Zbog svoje aktualnosti, ali i zbog činjenice da su na objema razinama angažirani etnolozi i kulturni antropolozi, ne čudi odabir knjige o urbanim krajolicima 20. stoljeća – “Ozelenjivanje grada” – za prikaz u ovome znanstvenom časopisu. Deset autorskih članaka u knjizi potpisuju urbani historičari, urbanisti, krajobrazni arhitekti i jedan urbani antropolog. No, osim odrednice “urbani” u njihovim profesijama, svim ovim autorima zajednička je i odrednica interesa za okoliš, koja se, doduše, u hrvatskom jeziku nezgrapno ili čak nikako ne prevodi u pridjevsku formu označavanja subdiscipline (engl. *environmental history*, *environmental anthropology*), a zbornik u cjelini ima izrazitu notu interdisciplinarnosti, ukazuje na različite pristupe istraživanju urbanih zelenih prostora, na zanimljive interdisciplinarnе istraživačke suradnje te obrađuje primjere desetak gradova smještenih u europskome te sjevernoameričkome i srednjoameričkome prostoru.

Urbani krajolik – zeleni prostori – oblikuju se pod utjecajem “kaleidoskopa čimbenika”, kao što su urbanističke ideje, diskursi o gradu, o prirodi, o javnom zdravlju, o sportu ili oni o društvenoj dobrobiti; ovisе o ekonomiji, o ideološkim, političkim, upravnim i administrativnim promjenama, o trendovima i zahtjevima građana. Ključno je što se i odnosi tih čimbenika mijenjaju tijekom stoljeća i ostavljaju svoje otiske u gradu. Većina članaka bavi se nekim od navedenih čimbenika u dijakronijskoj perspektivi. Sonia Hirt analizira diskurse urbanog planiranja od kraja 19. stoljeća i tijekom 20. stoljeća u bugarskoj Sofiji, uočavajući u tim diskursima specifične ideološke vizije, poduprte političko-ekonomskim režimima pojedinih desetljeća, vizije koje se tiču upotrebe i korištenja zelenih prostora, od individualnih vrtova predratnog razdoblja, preko kolektivnih zelenih površina socijalističkog razdoblja do suvremenog kombiniranja javnoga i privatnoga u korištenju i upravljanju zelenim prostorima. Drugu je analizu diskursa ponudio Gary McDonogh na primjeru Barcelone, prateći planiranje i dizajn zelenih prostora u rasponu od stotinjak godina – od djelovanja arhitekta Antonija Gaudija krajem 19. i početkom 20. stoljeća do Olimpijskih igara 1992., koje su utjecale na znatno preuređivanje grada. Autor smatra da različiti tipovi barcelonskih zelenih prostora govore i o različitim nacionalnim diskursima u njih upisanima, ponajviše o katalonskom regionalizmu, uz značajnu i za Barcelonu specifičnu inspiraciju mediteranskom prirodom, kulturom i poviješću.

Uočljivo je da na oblikovanje i odnos prema zelenim prostorima u mnogim istraživanim primjerima u knjizi postoji vrlo jak utjecaj zapadnoeuropske i

sjevernoameričke arhitektonske i urbanističke scene, a riječ je o idejama koje se na specifičan način umještaju u lokalne situacije. Tako je Alfonso Valenzuela Aguilera pokazao kako se odvijalo adaptiranje tih ideja u prostoru te u specifičnim okolišnim i infrastrukturnim okolnostima glavnoga grada Meksika u prvoj polovici 20. stoljeća. No, nije riječ samo o oblikovanju prostora, nego o preuzimanju ukupnog zbira zapadnih ideja o modernosti, društvenom redu te materijalnom i kulturnom napretku, koje se prilagođavaju povijesnim i socijalnim okolnostima Meksika i, tako transformirane, u konačnici utječu na oblikovanje novoga nacionalnog identiteta. Drugim riječima: priroda je smatrana instrumentom postizanja modernosti, prije svega kroz praktičan interes za zdravlje i dobrobit ljudi te kroz ideološke interese u postizanju reprezentativnosti i poticanju nacionalnog identiteta. Ideološki stavovi o prirodi u središtu su i članka Stefanie Hennecke koja na primjeru berlinskoga Schiller Parka donosi uvid u izvorne ideje oblikovanja ovoga urbanog parka s početka 20. stoljeća. Ideja o “pomirivanju grada i prirode” pripada cjelini pokreta za ukupnom životnom reformom (*Lebensreformbewegung*), a koji je bio usmjeren fundamentalnom rekonfiguriranju društva. Iako napredne u smislu krajobraznog oblikovanja, te su ideje, smatra autorica, bile izrazito konzervativne/antimoderne u svojem društvenom aspektu. Problematično je to što su ostale utjecajne u praksi planiranja u Njemačkoj tijekom gotovo cijeloga 20. stoljeća do danas, iako su nekonzistentne s današnjim demokratskim društvom. S druge strane Atlantika, pak, urbano planiranje u 20. stoljeću nije svugdje iznjedrilo velike gradske parkove; naprotiv, kako to opisuje Lawrence Culver na primjeru Los Angelesa, priroda ostaje u velikoj mjeri “privatna”, smještena unutar privatnih okućnica i vrtova, povezana sa suburbanizacijom srednje klase, posebice nakon Drugoga svjetskog rata. Tijekom čitavoga 20. stoljeća, zelene, kao i rekreacijske površine u kalifornijskim gradovima uvelike su opterećene ne samo klasnim nego i rasnim pitanjem, segregacijom i diskriminacijom u upotrebi gradskih prostora.

Zdravlje i rekreacija dvije su istaknute funkcije prirode u gradovima, koje u svojim analizama urbanističkih, političkih i modernističkih diskursa spominju mnogi autori, a taj se aspekt posebice obrađuje u članku Konstanze Domhardt o teorijskim raspravama i planiranju sportskih prostora unutar grada na Internacionalnim kongresima moderne arhitekture (CIAM). Ideje grada kao integrirane cjeline, nastojanje za humanizacijom života te stvaranje osnova za harmoničnim odnosom individualnoga (sloboda) i socijalnoga (kohezija) vodili su CIAM da predlaže oblikovanje stambenih zajednica (susjedstva) u kojima će se opsežno planirati javni zeleni, rekreacijski i pješački prostor kao novi oblik “građanskog krajolika”. Sportska igrališta tema su i članka koji potpisuju Peter Clark, Salla Jokela i Jarmo Saarikivi. Oni donose komparativnu analizu gradskih otvorenih sportskih terena (planiranih, izgrađenih, ali i neformalnih) u Helsinkiju i Londonu, ukazujući kako

promjene u sferi sporta (diskursi, interesi, ulaganja) utječu i na urbanu ekologiju te biorazličnost. U svojoj analizi autori dotiču i danas, barem kod nas, aktualno pitanje terena za golf tvrdeći da, upravo suprotno uvriježenom mišljenju, ta vrsta terena doprinosi novom obliku biorazličnosti u gradovima.

Tema biorazličnosti okosnica je i članka Zacharyja Falcka: na primjeru triju američkih gradova autor je pokazao kako se u dugome vremenskom razdoblju mijenjala percepcija onoga što se smatra dobrim i korisnim biljkama za grad nasuprot nepoželjnim biljkama (divlje biljke, korov i sl.), a na te su promjene znatno utjecala tri faktora: urbana promjena okoliša, ekološki diskursi, ali i legislativa, posebice ona koja utječe na prava i obaveze vlasnika nekretnina, tj. na održavanje privatnih parcela. Uočljiv je porast novoga ekološkog senzibiliteta koji se u spomenutom članku iskazuje, između ostaloga, navođenjem sve većeg broja “prirodnih” i “divljih” vrtova, a u sljedećem članku, autora Jeffreyja Sandersa, raspravom o novome odnosu pojedinaca, kućanstava i susjedstava prema ukupnoj prirodi tijekom 1970-ih i 1980-ih. Seattle, grad o kojemu autor piše, imao je jaku “zelenu” kontra-kulturnu struju koja je poticala mnogostruke alternativne izbore – recikliranje, vlastiti uzgoj hrane, alternativne tehnologije i izvore energije – kao dio šireg pokreta za društvenom mijenom koja se i odrazila u gradu, prije svega novim promišljanjem planiranja grada, ali i decentralizacijom moći prema manjim civilnim i lokalnim grupama koje su tako dobile mogućnost utjecaja na urbanu politiku i upravljanje. No, te radikalne ideje o održivosti i zajedništvu koje su imale socijalno afirmativni utjecaj, do kraja 1980-ih ogoljene su od političkog konteksta; postale su prepoznatljivim trendom i *mainstream* stilom pa su uslijedili neočekivani ishodi. Izazvani su gentifikacijski procesi, mijenjajući tako socijalnu sliku pojedinih dijelova grad. Prvobitna ideja o većemu javnom i političkom aktivizmu također mijenja svoje značenje pa teze o samoodrživosti kućanstva s kraja 1960-ih postaju dvadesetak godina poslije argumenti upravo za suprotno – za povlačenje iz javnoga polja i angažmana, ukazujući tako na ambivalentnost ideja i njihovu ovisnost o ukupnim društvenim, političkim, ekonomskim i kulturnim kontekstima. U posljednjem članku, Jens Lachmund bavi se još jednom idejom i njezinom institucionalnom i političkom učinkovitosti – idejom urbane ekologije u kontekstu razvoja Zapadnog Berlina. Djelatnici Instituta za ekologiju od početka 1970-ih do kraja 1980-ih stvorili su ogromnu bazu gradske flore i faune, promovirali nove konceptualizacije grada i urbanog okoliša te konkretno utjecali na urbanu politiku i planiranje. Grad (Zapadni Berlin) kao veliki “ekosistem” bio je detaljno mapiran prema “biotopima” – manjim specifičnim zonama urbanog okoliša, u koje su ulazili parkovi, ulice, rezidencijalni blokovi, zapuštena područja i dr. Utjecaj urbane ekologije prisutan je i u mnogim protestnim akcijama do kraja 1980-ih protiv nekih upitnih projekata izgradnje i devastacije zelenih površina, no

taj je utjecaj znatno smanjen nakon 1989. u kontekstu političkih promjena i novih političko-ekonomskih trendova u nanovo ujedinjenom gradu.

Iako u domaćim humanističkim znanostima postoje istraživanja koja se jasnije fokusiraju na tematiku okoliša (primjerice u okviru višegodišnjega i interdisciplinarnog projekta o hrvatskim povijesnim višegraničjima, *Triplex Confinium*), tekstovi u zborniku poticajni su za nove pristupe istraživanju i promišljanju upravo naših urbanih krajolika i promjena u njima. Urbane zelene površine još su uvijek dominantno tema povjesničara umjetnosti i arhitekata, agronoma i šumara. To se vidjelo i kroz, na početku spomenutu, konferenciju “Zelenilo grada Zagreba”, gdje su izlaganja bila vrlo specijalistička, te je tako ostao dojam fragmentarnosti znanja o urbanom ekosistemu, umjesto da se razvije potencijal integriranja svih tih posebnih disciplinarnih znanja i pristupa. Drugi komentar konferencije, opet potaknut tekstovima iz zbornika, jest da u domaćim istraživanjima u navedenim disciplinama znatno izostaje kritička analiza koja bi fenomen zelenila smjestila i u okvir političkoga – legislative i upravljanja. Konačno, dobrodošla bi bila i sustavna dijakronijska i komparativna perspektiva istraživanja koja bi nas uputila u promjenjive diskurse o prirodi, zelenilu, rekreaciji, zdravlju, modernosti, identitetu, konzumaciji i produkciji hrane, također i u promjenjive urbanističke, arhitektonske i krajobrazne trendove te u promjenjive modele upravljanja. U mnogima od tih istraživačkih niša ima još dosta prostora za studije koje bi proizašle iz teorijskih i metodoloških pristupa etnologije i kulturne antropologije.

Valentina Gulin Zrnić

Suzana Marjanić and Antonija Zaradija Kiš, eds.:

Književna životinja. Kulturni bestijarij, II. dio

Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku and

Hrvatska sveučilišna naklada, 2012., pp. 1143

Književna životinja. Kulturni bestijarij, II. dio (Literary Animals. Cultural Bestiary, Part II) develops one of the sections of the first book edited by Suzana Marjanić and Antonija Zaradija Kiš: *Kulturni bestijarij (Cultural Bestiary)*. Taking the theme of *Literary animals* from *Cultural Bestiary*, it focuses in on the theme of animals in literature and art, where it covers the place and role of animals in mythological stories, folklore, legends, literary works, and children’s stories, as well as in art works, and film. The book is divided into eight sections, where each section covers a different time period or genre. Thus, it offers: *Mythical and*